

РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА

РЕГИОНАЛИЗИРАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ: СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ИДЕНТИФИКАЦИЯ

Косьо Стойчев

Резюме

Създаването и определянето на региони, а именно прокарването на граници и дефинирането на териториални формирания по определен признак или група критерии, е основен проблем на науката и практиката. Регионалните промени са бавни и редки. Така и трябва да бъде. Често хората не ги отразяват в личния си хоризонт на човешкия живот, но веднъж настъпили, те остават валидни за много дълго време и безвъзвратно се отразяват върху живота на цели страни. Следователно, съвременната география вече няма нужда да информира обществото за географските данни, феномени и факти. Това е общодостъпна информация в глобалната мрежа и библиотеките. Географията мисли и твори за техните отношения, взаимовръзки, свързаност, съподчиненост и синергия. В тази връзка, съм сигурен, че науката и професията географ няма да изчезнат в бъдещето, както прогнозира много от света на информационните технологии, а просто ще еволюират в друга интелектуална форма. Както казва британският професор Харвей – „Географията е твърде важна, за да бъде оставена само на географите“. Тоест, едно по-общностно разбиране за пространството и регионите които го формират, обитаемата среда, която защитаваме, развиваме и наричаме свой дом, е част от нашата културна идентичност.

REGIONALIZATION OF BULGARIA: SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND GEOPOLITICAL IDENTIFICATION

Kosyo Stoychev, Sofia University

Abstract

The creation and designation of regions, namely, the establishment of borders and the definition of territorial formations according to some attribute or group of criteria is a fundamental problem of science and practice. Regional changes are slow and rare. So, it should be. Often, people do not reflect them in their personal horizons of human life, but once they have occurred, they remain valid for a very long time and irreversibly affect the lives of whole countries. Consequently, modern geography no longer needs to inform the public about geographic data, phenomena and facts. This is publicly available information in the global network and libraries. Geography thinks and creates for their relationships, interconnections, connectivity, coexistence and synergy. In this regard, I am sure that geography science and profession will not disappear in the future, as many of the worlds of information technology predict, but will simply evolve into another intellectual form. As British Professor Harvey says - "Geography is too important to be left only to geographers." That is, a more community understanding of the space and the regions that form it, the habitable environment that we defend, develop and call our own home is part of our cultural identity.

За регионалната наука

Създаването и определянето на региони, а именно прокарването на граници и дефинирането на териториални формирования по определен признак или група критерии, е основен проблем на науката и практиката.

Регионалните промени са бавни и редки. Така и трябва да бъде. Често хората не ги отразяват в личния си хоризонт на човешкия живот, но веднъж настъпили, те остават валидни за много дълго време и безвъзвратно се отразяват върху живота на цели страни. Следователно, съвременната география вече няма нужда да информира обществото за географските данни, феномени и факти. Това е общодостъпна информация в глобалната мрежа и библиотеките. Географията мисли и твори за техните отношения, взаимовръзки, свързаност, съподчиненост и синергия. В тази връзка, съм сигурен, че науката и професията географ няма да изчезнат в бъдещето, както прогнозира много от света на информационните технологии, а просто ще еволюират в друга интелектуална форма. Както казва британският професор Харвей – „Географията е твърде важна, за да бъде оставена само на географите“. Тоест, едно по-общностно разбиране за пространството и регионите които го формират, обитаемата среда, която защитаваме, развиваме и наричаме свой дом, е част от нашата културна идентичност.

По темата за начините, методите и способите за професионално определяне на региони има многобройна научна литература, чийто корени са още от времето на хорологизма на Хетнер¹ (1923). Систематичните научни направления, изследващи пространствената диференциация и анализа на пространствено-времените процеси, както и формирането на техните териториални (регионални проекции), се развиват по-късно. Основна роля имат научното направление икономическа и регионална география и в последствие появилата се регионална наука. Регионалната наука² е по-обединителното понятие, тъй като освен географи, към нея се причисляват икономисти, урбанисти, специалисти по ландшафтни науки, социолози, философи, политически науки и други хуманитарни дисциплини. Причината е, че „регионът“ – основният предмет и обект на изследване, поставен като такъв в науката за първи път от американския географ Ричард Хардсорн³ (познат у нас и като Хардшорн) през далечната 1939 г., е твърде сложен, многопластов и само един вид наука не е в състояние да удовлетвори регионалния анализ и синтез. Затова днес съществуват научни школи, които придават значимост и фаворизират определени критерии, фактори и условия съобразно националното и регионално пространство, за което работят и се стремят да управляват. В тази връзка, не бихме могли да очакваме резултатите от работата на която и да било школа да са еднакви с друга. Например, френската школа би поставила човека и човешката дейност в центъра на вниманието. Германската школа би поставила селищната мрежа и съществуващите транспортни и производствени връзки. Американската школа би използвала и двата предходни критерия и към тях ще включи американския начин на живот и мащаб на агломерирани, концентрация и специализация на производства, които никога не са възниквали в такъв обем в Европа и др. Това е изключително естествен процес и не бива да се търси сравнимост, освен такава, която да измерва получените резултати за качество

---

¹ „Methodische Zeit- und Streitfragen“ в „Geographische Zeitschrift“, Bd. 29 (1923)

² Регионална наука се употребява в смисъла на Уолтър Айзърд, който през 1954 г. създава Международната асоциация по регионална наука в САЩ. Днес това е глобална научна организация с акроним RSAI, нейната структура в Европа ERSA /European Regional Science Association/. България е приета за член на ERSA през 2018г. като нейна двадесета секция. - <http://www.regionalscience.org/> <https://ersa.org/>

³ The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past, 1939

на живот, инфраструктурна осигуреност, удовлетвореност, социално-икономически показатели и др. За нас е достатъчно да имаме ясно разписана методика, която ни дава систематичност и проверимост на получените резултати. С други думи, не би трябвало да съществуват погрешно определени региони, но биха съществували неправилно структурирани методики за регионализация, които изкуствено пораждаат териториални и регионални социално-икономически неравновесия. Европейският съюз нарасна изключително много териториално и включи в себе си 28 страни с различна история, култура и териториално-регионална традиция. Четири от големите школи в географията и регионалната наука са част от него – Френска, Немска, Холандска и Английска⁴. Всички те имат силна регионална основа и собствен поглед. За целите на статията ще представим обобщенията на един от най-утвърдените и признати автори в географията проф. Питър Хагет. Според него терминът „регион“ се употребява при обозначаването на територия, в която избрани критерии, изследващи характера на търсения феномен и неговите пространствени проявления, създават специфичен ефект спрямо териториите извън него, т.е. имат известна доза еднородност. Поради това ключовият фактор при регионалните изследвания е изборът на съдържателни критерии (Haget, 2001)⁵. Авторът предлага следната класификация на регионите, която има общонаучна световна приемственост:

1. Униформни (хомогенни) региони;
2. Нодални (Полярни) региони;
3. Планови или програмни региони.

От своя страна се поделят още на:

1. Региони, определени на база един признак;
2. Региони, определени на база няколко признака;
3. „Общи“ региони (компажи) – (локалитети, области, провинции.)

Униформните (хомогенните) региони са еднородни по отношение на показателя/те (критерия/те), който е избран за водещ при тяхното определяне. Нодалните региони се фокусират върху центровете и тяхната организация. Те са изключително полезни при анализа на градски региони от типа „център – периферия“. Едно от важните различия между униформните и нодалните региони е по отношение на техните граници. Първите имат точно определени граници в пространството, тъй като са резултат от измерими, най-често количествени и качествени критерии. Вторият вид региони нямат точни граници, а по-скоро намаляват действието си (подобно на гравитацията, определим чрез районообразуващ ефект), което е функция пропорционална на нарастването на разстоянието от главния центрообразуващ град. Поради това границите на този тип региони са по-скоро зони на споделено влияние, отколкото линии в пространството, които са отразени на карта⁶. Регионите които България днес преосмисля, са униформни (хомогенни) по отношение на критериите на регламента, те са определени на база няколко признака, а също така и планови/програмни региони по смисъла на Хагет. Вътре в тях има установени градски центрове, тоест, реализирани са и отношения в пространствените структури от типа „център-периферия“. Всичко това прави създаването им сложна интелектуална задача.

⁴ Независимо от „Беркзит“, английската школа е оказвала огромно влияние на континента и преди приемането на Великобритания в ЕС през 1971 г., което вероятно ще се запази и в бъдеще.

⁵ Haggett, P., (2001) *Geography, A Global Synthesis*, Pearson Education Limited.

⁶ Stoychev K. (2012) *Localization approaches for regional development*, Printing house "St. Kliment Ohridski" - ISBN 978-954-07-3398-2

NUTS - Йерархична териториална система на ЕС

От практическа гледна точка, за целите на управлението на територията на съюза, за по-справедливото и ефективно разпределение на финансовите ресурси между страните членки и съобразно техните нужди и възможности, ЕС предприе създаването на единна система от „Номенклатура на териториални единици за статистика“⁷, приета с Регламент (ЕО) 1059/2003⁸. Допълнително, редица изследвания на ниво ЕС⁹ и по региони, доказват задълбочаващи се регионални диспаритети, въпреки политиките на съюза чрез общите фондове, както и редица нови регионални изследвания, които продължават да откриват проблеми, свързани с регионалното развитие, икономическото развитие, общата конкурентоспособност, вътрешни предизвикателства и други. Във връзка с тези анализи бе обновена класификацията през 2016 г. и тя влезе в сила на 01 януари 2018 г. От казаното до тук, можем да направим извода, че NUTS регионите, представляват един компромис, който има за цел да направи статистически измеримо сегашното социално-икономическо състояние на регионите на ЕС, да определи групи региони със сходни проблеми, да определи общи далечни цели и да дефинира политики за тяхното постигане. Тази компромисност е напълно оправдана, но ЕК дава възможност на националните правителства и тяхната експертиза да определят сами броя, териториалния обхват и наименованията на тези региони. България е страна, която се отдалечи от прилагането на научно обосновани подходи в управлението, използвайки ограничена експертиза, което е предпоставка за допускането на рискове с управленски характер при решаването на подобни задачи, които изискват висока научна подготовка и обществено съгласие.

Днес NUTS 2016 на европейско ниво включва 104 региона на ниво NUTS 1, 281 региона в NUTS 2 и 1348 региони на ниво NUTS 3. По регламент, класификацията NUTS е йерархична система за разделяне на икономическата територия на ЕС с три конкретни цели:

1. Събиране, разработване и хармонизиране на европейската регионална статистика;

2. Разработване на социално-икономически анализи на регионите. Към тази цел са трите нива:

- NUTS 1: Основни социално-икономически региони
- NUTS 2: Основни региони за прилагане на регионалните политики
- NUTS 3: Малки региони със специфични профили

3. Определяне на регионалната политика на съюза:

• Региони, допустими за подкрепа по кохезионната политика. На този етап основно за ниво NUTS 2.

Поради огромното многообразие в социално-икономическия профил на регионите, по практически причини, ЕК прецени, че най-ефективно би било да работи с териториално ниво, което е междинно. Това са регионите NUTS 2, които са достатъчно големи, за да отговорят на условията за регионална значимост, хомогенност и идентичност, като едновременно с това са достатъчно малки, за да не прикриват някои статистически обобщения, свързани с националните трендове на основни показатели. Именно поради

⁷ NUTS classification (Nomenclature of territorial units for statistics) -

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>

⁸ Регламент (ЕО) № 1059/2003 на Европейския парламент и на съвета от 26 май 2003 г. за установяване на обща класификация на териториалните единици за статистически цели (NUTS)

⁹ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/studies/2009/regional-challenges-in-the-perspective-of-2020-regional-disparities-and-future-challenges

това чл. 3 параграф 2 на Регламента поставя критериите за класификация, което да предпостави търсената относителна хомогенност, за която говори Хагет. Регламентът дава дефиниция на административните единици, които трябва да послужат за териториална основа на отделните нива:

„За тази цел „административна единица“ означава географска единица с административни пълномощия, която има властта да взема административни или политически решения за областта в границите на правната и институционална рамка на държавата членка.“ Допълнително се поставя изискване за броя на населението, което трябва да живее постоянно на тази територия:

Ниво	Минимум	Максимум
NUTS 1	3 милиона	7 милиона
NUTS 2	800 хил.	3 милиона
NUTS 3	150 хил.	800 хил.

По натам в чл. 3 параграф 5 Регламентът казва *„Ако за дадено ниво от класификацията NUTS в една държава членка не съществуват административни единици с подходящ мащаб, в съответствие с критериите, определени в параграф 2, това ниво NUTS се съставя чрез обединяване на подходящ брой съществуващи по-малки съседни административни единици. При това обединяване трябва да се взимат предвид такива подходящи критерии като географски, социално-икономически, културни условия или условия на околната среда“.*

Както е видно, Регламентът дава голяма свобода на съответните страни членки да постъпят както сметнат за най-добре за техните страни и каквито са регионалните им традиции. Това дава възможност, освен да бъдат удовлетворени изискванията на регионите като териториална основа за събиране на статистика, но и да се приложат и други критерии, които имат по-значими национални цели. Последното условие е много важно за нас, тъй като България има специфичен опит от времето след Освобождението, както и при първата NUTS подялба на ЕС.

Именно критерият за брой население се оказва сериозното предизвикателство, тъй като нашата страна не успя да приложи нито един успешен пакет от мерки, който да доведе до промяна на репродуктивното поведение на населението, както и да се контролират вътрешните и външните миграции. Поради това за изключително кратък период от време на нас ни се наложи да преработим системата от NUTS 2 йерархично ниво вече два пъти след нейното първоначално въвеждане у нас през 2006 г.

Опитът на България за регионализиране

Проблемите ни започват още на ниво понятиен апарат, като термините, използвани от географите и икономистите регионалисти в България, са доказателство за това, тъй като едновременно съществуват два термина - „район“ и „регион“. Тази „грешка“ се е мултиплицирала и на ниво „Закон за регионалното развитие“, в който се дефинират „райони“, а се провежда регионално развитие. Тоест, грешката е получила нормативна основа на най-високо държавно ниво. Една от големите задачи на новото райониране и промени в закона е терминът „район“ да отпадне напълно и да бъде заменен от „регион“.

Като цяло терминът „район“ се използва единствено в бившия Съветски съюз и България. Според много автори у нас, произходът на думата „район“ е от френската дума „rayon“. От прегледа на специализираните географски речници става ясно, че в тази дума

се влага съдържание, което няма нищо общо с територия. Френската дума „rayon” буквално се превежда като лъч или радиус. В географските речници, издавани от Penguin books¹⁰, думата „район” отсъства, а в The Little Oxford Dictionary (1990) думата се превежда като равностепенна на „текстилна нишка, производна на целулоза”.

В тази връзка е твърде интересно тълкуването на думата „район”, направено в „Речник на чуждите думи в българския език” (1978), където е посочено, че „думата е с френски произход и има следните значения“:

- 1) Местност с икономически или географски особености;
- 2) Част от населено място или квартал;
- 3) Административно-териториална единица в СССР;
- 4) Място, в което се извършва определено действие; област на действие.”

Тези тълкования в посочения речник са заимствани от съветските (руски) речници, без да се направи критична справка с други източници за съдържанието на понятието. Това е нагледен пример за опасността от мултиплицирането в разговорния български език и в науката на чужди думи с неизяснено и дори погрешно съдържание.

От този кратък преглед на тълкованията по съдържанието на думата „район” става ясно, че тя се използва неправилно за характеризирането на географски обособени части от земната повърхност. Доказателство за това е написаното от Э. Алаев¹¹ (1983). Според него терминът „район” е русифициран и той няма „териториално” съдържание нито във Франция, нито в други френско-говорящи страни. Понятието „район” за първи път се въвежда от руския географ А. С. Ермолов през 1879 г. при характеризирането на селскостопанските зони в Русия. Днес е налице отказ от употребата на термина „район” дори в Русия, което основно се дължи на твърде „точното” географско съдържание на понятието „регион”. Според Э. Алаев (1983) терминът „регион” има многозначно съдържание:

- 1) Синоним на район, или в смисъл на територия, отличаваща се от подобни територии и характеризираща се с единство и взаимовръзки между елементите ѝ, което определя нейната цялост;
- 2) Използва се за обозначаването на съпоставими таксони, принадлежащи към различни системи на таксонизиране, или пък към различни нива в една система;
- 3) Използва се при обозначаването на всяка територия, която по своите признаци не подхожда на приетата вече система за таксономични единици от определен клас в конкретна система за таксонизиране.

В „Кратка географска енциклопедия”¹² (1962) като произход на думата „регион” е посочена латинската дума „regio”, означаваща област или регион, както и употребата ѝ при характеризирането на големи по площ територии. Това разбиране значително повече, се доближава до логиката на ЕС при създаването на йерархичната система на NUTS.

Според забележителния американски географ Р. Дж. Джонстън (1987) като „регион” се определя всяка част от земната повърхност със свои специфични и характерни особености на природата или човешкото развитие. Те от своя страна дават на тази територия идентичност, обособеност и различие от други подобни части на земната повърхност.

¹⁰ Clark, A., The Penguin Dictionary of Geography (Penguin Reference Books), 2003, Penguin; 3Rev Ed edition, ISBN-10: 0140515054

¹¹ Alaeв, Э. В., Sotsialno-ekonomicheskaya geografiya. Ponyatiyno-terminologichen slovary, Moskva, 1983

¹² Kratkaya geograficheskaya entsiklopedia. Moskva, 1962.

Според S. V. Cohen (1973) географският регион е организация на пространството, базирана на количествени и качествени критерии и изразяваща единството на различните си елементи.

Според Бояджиев (2005) има две най-възможни обяснения за определянето на региона. Едното е свързано с латинската дума "regere", т.е. територията „отсам“ линията на границата. В Рим „region“ е означавал ареал, който е трябвало да се управлява по принцип, без да се свързва с определена държавна институция. Регионът не се е свързвал с политическата власт и организация. Неговата компетенция е изразявала ограничени териториални властови ресурси. Другото разбиране за произхода е от латинското „Rex“, което означава владение с владетел (Boyadziev, 2005).

На този фон прави впечатление, че в руските и много български публикации определенията за „район“ напълно съвпадат с определенията за „регион“. Така например Э. Алаев (1983) посочва, че „район“ е територия, отличаваща се от други подобни територии, имаща свое вътрешно единство, цялостност и свързаност между елементите си.

От всичко казано можем да направим следния извод: думата „район“ е не само руски вариант на френската дума „rayon“, но съдържанието ѝ изцяло е заимствано от съдържанието на думата „region“ имаща англо-саксонски произход. Това ни дава основание да сметем, че терминът „район“ трябва да отпадне напълно и да бъде заменен от „регион“, най-малкото във връзка с уеднаквяване на терминологията ни със страните от ЕС.

В следващите страници са анализирани някои основни модели за регионализиране на България във връзка с опитите за обосноваване на „нови“ NUTS 2 региони. До колко предложенията, които бяха разгледани от МРРБ са „нови“, е спорен въпрос. България няма големи възможности за значителни промени в обхвата, тъй като социално-икономическите процеси на трансформация протичат твърде бавно. Единственият ускорен процес е този на депопулация на регионите, но това е отделна тема. Страната ни трябва да си отговори само на три важни въпроса относно NUTS 2 регионите:

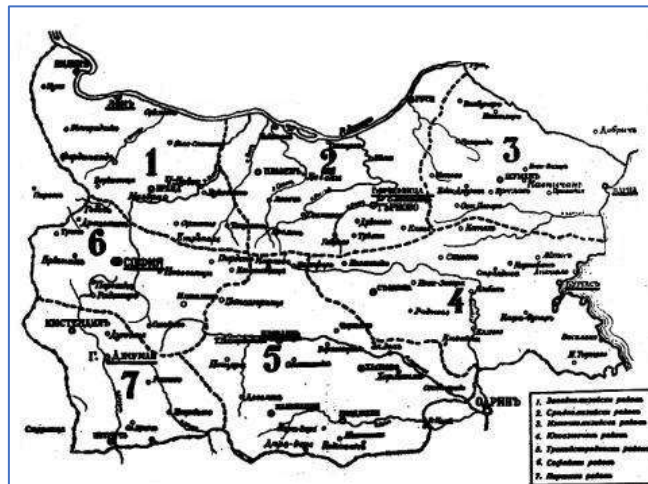
1. Къде е мястото на София?
2. Колко да бъдат новите NUTS 2 региони?
3. Как да се наричат новите NUTS 2 региони?

***

Много преди да се реализира настоящото NUTS регионализиране на България редица изтъкнати учени са работили по тази тема и посредством различни критерии и подходи са разработили много схеми за регионализация. Можем да считаме сегашната, а и бъдещата схема за регионализация на България като тяхна производна. За целите на академичната коректност ще споменем няколко основни модела. Първото специализирано райониране е на географът Иван Батаклиев от 1934 г. („Ландшафтно поделение на България“). Независимо, че то е ландшафтно, то е първото, което въвежда конкретни наименования на регионалната подялба на България. Съставено е въз основа на геотектонични, морфологични, климатични, растително-географски и антропо-географски „основи“ на 5 ландшафта или ландшафтни райони, както той ги нарича, които са основен вид на природното райониране: Македоно-Родопски, Среднобългарски, Старо-планински (Балкански), Дунавски плочесторавнинен и Черноморски брегов. Параграф 5 на чл.3 на Регламента допуска участието на този вид критерии при провеждането на регионализирането.

Първото икономическо райониране на България се появява през същата година с автор географът Анастас Бешков¹³ (1934), което остава най-качествената подялба до 1944 г. Акад. Бешков дели България на 7 икономически района (икономически комплекса) на базата на критерии като стопанска специализация на територията по отношение развитието на земеделието, производствените традиции на населението (развитие на занаятите), етно- и културно-битови характеристики, особености на населението по територията и нейните природни характеристики. Той дефинира седем района: Западномизийски, Средномизийски, Източномизийски, Югоизточен, Тракийско-Родопски, Пирински (Струмски) и Софийски (фигура 1). Както е видно, се прилага смесен подход при наименоването им – историко-географска провинция, посоки на света, морфоструктура, наименование на селище.

Фигура 1. Икономически райони на България по А. Бешков (1934)

След промените от 1944 г. акад. Бешков се опитва да защити тезата си и още през 1946 г. в статията си „От военновременно към мирновременно стопанство. Стопански план и стопанско райониране“ посочва необходимостта от познаване на отделните райони и то по пътя на тяхното комплексно изследване.¹⁴

Две години по-късно проф. Игнат Пенков провежда първи опит за проучване в регионален аспект, като поставя въпроса за „икономгеографския район“ като „териториално-производствен комплекс“ с максимално развити вътрешни производствени връзки и специализация в общодържавен мащаб. Тази постановка ще продължи да бъде поддържана от редица учени през социалистическите години до края на 1989 г.

Като резултат И. Пенков и Т. Христов представят своето виждане за делене на страната (декември 1952 г. – януари 1953 г.) на сесия по въпросите за икономическото райониране на България, проведена от Географския институт на БАН съвместно с катедрите при специалност география в СУ и Икономическия институт на БАН. Те определят само 3 основни района (фигура 2): Западен, Югоизточен и Североизточен, както и девет подрайона.

Това икономическо райониране на територията на страната се основава на следните критерии и условия:

¹³ Beshkov, A., Stopansko-geografsko podelenie na Bulgaria. Sofia, 1934, s. 11.

¹⁴ Penkov, I., T. Hristov, Ikonomicheska geografia na Bulgaria. Sofia, 1975.

1. отрасловите бази – топливно-енергични, металургични, машиностроителни и др.;
2. отрасловите райони и формирането на промишлени ядра, възли и райони, включително и селскостопанските райони;
3. териториалното разпределение на труда;
4. формите на комплексност;
5. най-важните пътни магистрали с жп. и шосейни възли;
6. районите на пристанищата;
7. функциите на градовете и измененията в селищната мрежа;
8. партийните и правителствените документи;
9. международното разделение на труда, научно-техническия прогрес и интеграцията на страните в СИВ (Penkov, Hristov, 1975).

Фигура 2. Икономически райони и подрайони по И. Пенков и Т. Христов

1 - граница на район; 2 - граница на подрайон

Пак през този период акад. А. Бешков, проф. Т. Йорданов, проф. Хр. Маринов, И. Захариев, П. Попов застъпват тезата, че не е направено икономическо райониране на страната и че съществуващата схема на административно-териториални единици (области и околии) не съвпада и не би могла да съвпада с икономическите райони. Според тях икономическото райониране представлява „обективен научен процес на разкриване и доказване съществуването на обективни икономически райони по територията на страната”, които са формирани като резултат от развитието на селищната мрежа по националната територия, разпределението на производителните сили и формираните между стопанските агенти производствено-технологични и икономически връзки. Вземат се под внимание лимитиращото влияние на природната среда, най-вече тази на релефа - бариерността на Стара планина, някои културно-битови особености на населението, ежедневните и седмичните трудови пътувания и др. (VAN, 1954). До ден днешен България не е преодоляла разликите в селищно и инфраструктурно развитие между Северна и Южна България.

Обратно на тази теза, Игнат Пенков (1954) поддържа схващането, че „административно-териториалните единици (окръзите) представляват икономически райони”, т.е. твърди, че има покритие между схемата от административно-териториалните единици и икономическите райони.

Друга схема, (фигура 3), предложена от проф. Т. Йорданов (1954), включва 5 икономически района - два в северна (Северозападен и Североизточен) и три в южна България (Югозападен, Маришко-Родопски и Югоизточен).

Фигура 3. Икономически райони на България по схема на Т. Йорданов

Действащото към момента NUTS 2 регионализиране почти напълно съвпада с това на Йорданов с малката разлика, че област Стара Загора не е в Югоизточния, тъй като тя никога преди не е считана за Югоизточна област, както и факта, че днес в Северна България районите са 3, но новото предложение за NUTS 2 отново ще ни върне на 2 в северна България.

Особено интензивни работи по отношение на районираната се провеждат през периода 1956-1960 г. Резултати от тях са публикувани в „География на България”, т. 2, 1961 г., където са описани 6 района, а именно: Северозападен, Северен централен, Североизточен, Югозападен, Южен централен и Югоизточен. Това е началото, когато българското национално пространство попада под „желязната завеса“ на посоките на света. И до днес българските региони са представени именно с тези наименования в ЕС, създадени през 1961 г. Завинаги изчезват наименованията, основани на басейнов, морфоструктурен подход или историко-географски провинции.

Към онзи момент авторите на монографията подчертават, че „икономическото райониране се явява необходима предпоставка за комплексното развитие на народното стопанство”. Още резултати от експедиционните изследвания са публикувани в „Икономическо райониране на НРБ”, 1963 г. Общо са представени над десет варианта за схеми на икономическите райони на страната. Районите, които се предлагат, имат различен териториален обхват, природен, демографски, стопански и инфраструктурен потенциал.¹⁵

Свои схеми представят и редица други автори - Хр. Маринов - 3 района (1953), Т. Йорданов - 5 района (1954), Радка Найденова и Ф. Николов - 8 района (1974), В. Даков - 1 район, Д. С. Тимошкин и др., използвайки едни или други критерии и показатели.¹⁶

Видно е, че при различните автори не е имало конкретна логическа обвързаност и системност между възприеманите фактори, критерии и показатели, които да оказват влияние при формирането на териториалната основа на районирането.

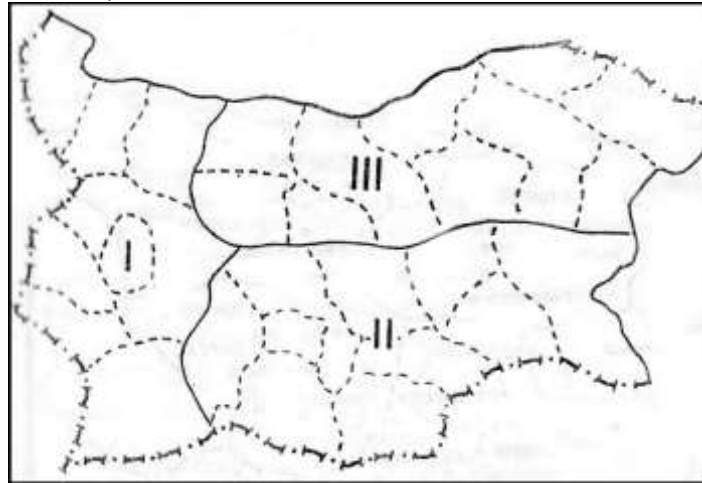
През 1956 г. с публикуването на 273-то Постановление на БАН и други държавни ведомства се възлага да проведат до края на 1960 г. необходимите изследвания и да

¹⁵ Geografia na Bulgaria: Fizicheska i sotsialno-ikonomicheska geografia. Sofia, BAN, 2002, s. 671.

¹⁶ Икономическо райониране на НРБ от 1963 г.

излязат с научен проект за предварителното райониране, а до края на 1965 г. – с окончателен проект за общото райониране на страната. През 1962 г. цитираният авторски колектив (проф. Ив. Захариев, проф. Д. Брадистилов, проф. Радка Найденова, проф. П. Попов и В. Василев) разработват райониране по Постановление 273. Отчита се развитието на производителните сили на територията на България, очертават се два ясно изразени (Западен и Югоизточен) и един трети (Североизточен) в процес на изграждане стопанско-териториални комплексни райони. (фигура 4)

Фигура 4: Икономически райони на България по схема на Ив. Захариев, Д. Брадистилов, Радка Найденова, П. Попов и В. Василев

1. Западен (заедно Северозападна и Югозападна България) с център промишлената агломерация София-Перник;

2. Югоизточен (заедно Югоизточна и Южна централна България) с център Пловдив, обединяващ всички промишлени агломерации;

3. Североизточен, който обединява всички промишлени ядра и агломерации в Североизточна и Централна Северна България. В него няма изразен център.

На подобен принцип е проведен опит за икономическо райониране на България, който се прави с „Генералната схема за териториално разположение на производствените сили“ (предварителен вариант). В нея, на основата на формиралите се промишлено-териториални комплекси и териториалната концентрация и специализация на главните отрасли и транспорта, се очертават осем териториално-производствени комплекса, които образуват осем икономически района (фигура 5):

- Югозападен, Западно-Горнотракийски, Източно-Горнотракийски, Югоизточен Приморски, Северозападен, Северен централен, Североизточен Придунавски и Североизточен Приморски.

В основата си тези 8 района съвпадат с описаните по-горе подрайони в схемата на И. Пенков и Т. Христов (1952-1953).

Фигура 5. Икономически райони по Генералната схема (1972)

Малко по-късно проф. Дончо Дончев (1983) извежда 7 икономически района (фигура 6) - Софийско-Пернишки (най-големият по икономически потенциал и по степен на стопанско развитие), Западен горнотракийски (Пловдивско-Пазарджишки; втори по големина и икономическа мощ, като включва градовете Пловдив, Пазарджик, Карлово, Смолян, Панагюрище, Асеновград, Велинград, Пещера), Източен Горнотракийски (Източномаришки; включва земите на Старозагорски и Хасковски и части от Кърджалийски, Ямболски и Сливенски окръг).

Фигура 6. Икономически райони на България по Д. Дончев (1983)

Дончев определя вътрешнорайонните връзки като важен районнообразуващ фактор, но на първо място поставя ролята на „стопанските центрове“. Той ясно заявява, че ако териториалният обхват на един или друг район трябва да се разшири в дадена посока, то никъде не се допуска промяна на стопанския център, именно защото на територията му действат по-голям брой производствени сили, което го прави центрове по-устойчиви

като районнообразуващ фактор. Тоест, настъпват първите условия за разглеждане на националното ни пространство през призмата на мозайка от центрове и периферии. Концепция, която днес е напълно реализирана в страната в своя преди всичко негативен план, и която бе причина за създаването на Националната концепция за пространствено развитие 2013-2025, която обособи вариантите за бъдещо развитие.

Особено място в онзи период заема статията на „Опит за природно-икономическо (географско) райониране на България с приложение на многомерен статистически анализ” (1984) на проф. Борис Колев и др. Това е първото у нас научно-комплексно географско райониране, отчитащо основните свойства, както на природната, така и на антропогенната подсистема. На базата на разностранна информация за природните и социално-икономическите компоненти се извършва типологична териториална класификация с използването на многомерен статистически анализ и се очертават комплексни райони със сходни характеристики.

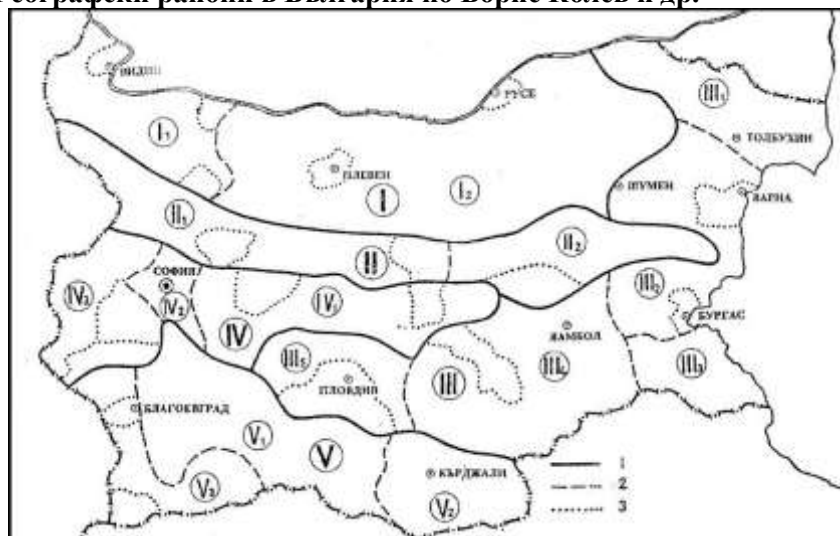
Достоверността на посоченото райониране ни дават принципите, които са използвани като база при определяне обхвата на районите - принцип на еднородност на територията (израз на относително еднаквото проявление на изходните показатели върху територията – хомогенните региони на Хагет), принцип на контрастност (относителната разлика между величините на типичните показатели за отделните еднородни групи от териториални единици) и принцип на комплексност (едновременно приключване и анализиране на всички или повечето от показателите, характеризиращи територията). Всички тези принципи с цел сравнимост и проверимост на изходните данни.

За провеждането на това райониране са използвани 29 показателя (12 природни и 17 социално-икономически), съотнесени към 291 селищни системи¹⁷. След статистическо преобразуване се получава матрица на тъй наречените евклидови (таксономични) „разстояния”. Това всъщност са „разстояния” между точките в многомерно пространство.

След установяването на минимални таксономични „разстояния”, свързващи отделните точки, се образуват групи от близко разположени точки, наречени таксони. На базата на групирането им се обособява схема от комплексни географски райони в България, състояща се от 5 района и 15 подрайона. Извън разгледаните райони и подрайони остават селищни системи, отличаващи се с изключително големи величини на своите показатели, за разлика от съседните им територии, поради което те не се свързват с тях и не се включват в границите на съответните подрайони.

---

¹⁷ Утвърждават се 291 селищни системи (териториални общности от селища) в НРБ съгл. Постановление 77 на МС от 05.12.1977 г., обн. ДВ бр. 10 от 1978

Фигура 7. Географски райони в България по Борис Колев и др.

1 - граница на район; 2 - граница на подрайон; 3 - локалитет

В хода на работата по районирането от територията на цялата страна са отделени двадесет сравнително малки по територия единици, които получават работно название „социално-икономически локалитети“. Те представляват единични (Видин) или групи - от по няколко селищни системи (Пловдив, Асеновград). Както се вижда на фигурата това са селищни системи, на чиято територия са били съсредоточени много големи производствени мощности с национално значение (Колев и др., 1984). Днес все още по страната могат да се отчетат някои подобни зависимости от големи концентрации. Типичен пример в това отношение са Лукойл-Нефтохим за Бургас, Маришкия топливно-енергиен комплекс за Стара Загора, Клъстер „Средногорие“ при добива на цветни и редки метали за общините от Софийска област, АЕЦ Козлодуй за област Враца и др.

Днешните социално-икономически условия са напълно различни и в основата на съвременната регионализация на България трябва да стоят напълно различни мотиви водещи до регионална идентификация от нов тип поставяща човека, неговата среда на обитание (населеното място) и регионалната територия (нейното наименование) като основен източник на културна идентичност. Както е видно от анализа по-горе в страната са били разработени далеч по-сложни регионализации спрямо критериите които поставя регламента.

В периода след 1989 г. районирането на България е поставено в сферата на изпълнителната власт, като по този начин не се отдава предимство на системното изследване на регионалната структура на социално-икономическото и културното развитие на България (Dimov, 2006). Казано иначе почти е прекратен научният подход към тази проблематика, като водеща роля е дадена административно-командния подход, който се подчинява на други цели критерии при вземането на решения.

Съвременното райониране на страната намира място в Конституцията на Република България от 1991 г. и в някои от последващите я закони, сред които Закона за регионалното развитие и последващите му изменения. В този закон е посочена ролята на държавата за регионалното развитие и е уреден въпросът за районите за планиране, термин, който после отпадна, тъй като районите от NUTS 2 у нас нямат администрация и бюджет и респективно няма какво да планират. В тази връзка те са наистина статистически. С решение на Министерския съвет е определен териториалният обхват на 6

такива района, използвани за целите на Националния план за регионално развитие - 2000-2006 г. от периода преди членството в ЕС. По този начин формално се отговаря на изискванията и условията, свързани с присъединяването на България към Европейския съюз (ЕС) в областта на регионалната политика. Тези райони отговаряха в много голяма степен на изискванията на Евростат и по неговата номенклатура са единици от т. нар. равнище NUTS 2. Съгласно глава 21 „Регионална политика и координация на структурните инструменти” от преговорния процес за присъединяване към ЕС, към 01.01.2006 г. страната ни е имала възможността да промени както броя, така и териториалния обхват на районите от ниво 2, но този шанс е пропуснат. Заимстват се териториалната основа и наименованията по посоките на света от 1961 г. и страната ни влиза в ЕС по следния начин:

Северозападен (области с центрове Видин, Монтана и Враца), Северен Централен (области с центрове Плевен, Ловеч, Габрово, Велико Търново и Русе), Североизточен (области с центрове Силистра, Търговище, Разград, Добрич, Шумен и Варна), Югоизточен (области с центрове Бургас, Сливен и Ямбол), Южен Централен (области с центрове Пловдив, Пазарджик, Смолян, Стара Загора, Хасково и Кърджали) и Югозападен (области с центрове София, Перник, Благоевград, Кюстендил и Софийска област).¹⁸

Фигура 8. NUTS 2 райони в България към 2007 г.

Източник: НЦТР, 2007

Само седем години по-късно поради негативните демографски тенденции, се оказва, че два от тези райони вече не отговаряха на условията на чл. 3 от Регламента (Югозападния и Северозападния). Това наложи административно-командна промяна в териториалната основа на регионалното планиране и област Стара Загора „мигрира“ към Югоизточна България, а областите Ловеч и Плевен „мигрираха“ към Северозападна. Това

¹⁸ Закон за regionalното развитие. DV br. 26 от 1999 г.

постави под въпрос статистическата достоверност на събираните данни по райони, тъй като промяната в териториалната основа води до затрудняване и нарушаване на достоверността на регионалните сравнения.

Фигура 9. NUTS 2 райони в България към 2010г.

Източник: НЦТР, 2007

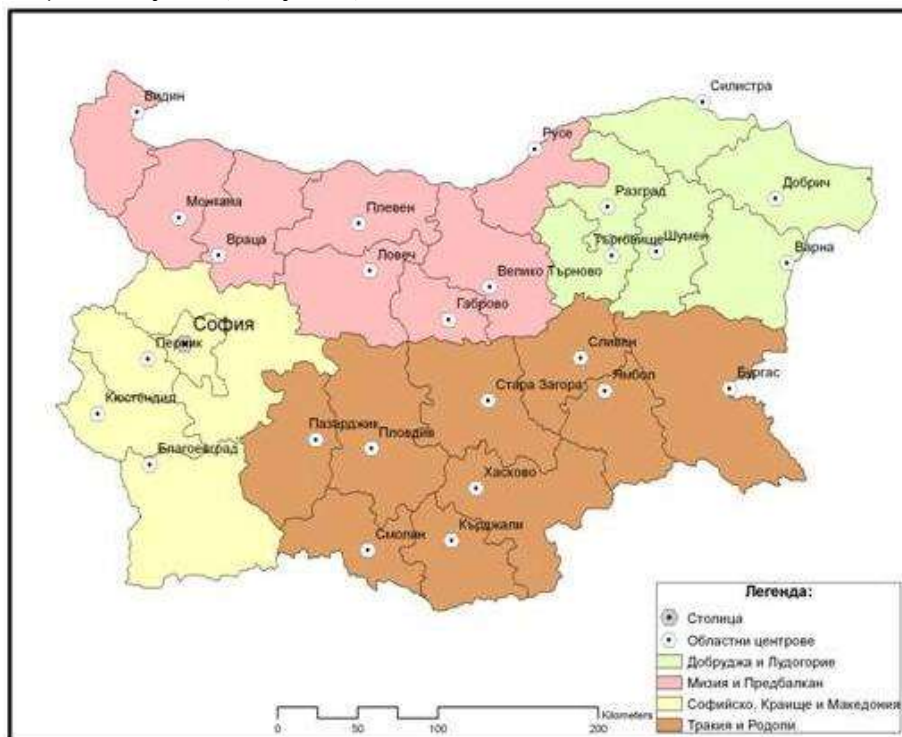
Във връзка с тежката динамика на демографските процеси още през 2010 г. Карастоянов и Стойчев (2010)¹⁹ предлагат ново виждане за прерайониране на страната, което се основава на подход, който определя райони, отговарящи на Регламента, но според авторите, са по-устойчиви във времето, като притежават и съответната природна и историко-географска идентификация.

Авторите предлагат културно-цивилизационния и природния подход, с помощта на който определят четири района на територията на страната. Техните наименования дават приоритет на обозначаване на историко-географска принадлежност - Тракия и Родопи; Софийско, Краище и Македония; Добруджа и Лудогорие; Мизия и Предбалкан. Във всяко наименование стои една основна историко-географска провинция и една основна морфоструктура. Това е опит да се преодолеят безличните наименования на база посоките на света и София (Сердика, Средец) да престане да бъде югозападен град, като център на югозападна България.

¹⁹ Karastoyanov, S., K. Stoychev, Kulturno-tsvivilizatsionnia i prirodnia podhod pri regionaliziraneto na Bulgaria, V: Balgarski diplomaticheski pregled, kn. 5-6, 2010.

Фигура 10. Граници на районите от NUTS 2 на база на културно-цивилизационния и природния подход (Karastoyanov, Stoychev, 2010)

Съвременно състояние и „новото“ старо райониране на България

Чувствителността на хората към пространството е силно притъпена спрямо усещането за време. Всеки възрастен човек има личното разбиране за 10 години, но много малко хора разбират какво са 10 кв/км. Поради тези си особености, при личната ни идентификация ние се придържаме към нашето лично и обществено минало, тоест към историята, изпълнена с нашия живот, известни личности и събития с човешки отпечатък, към нашия език и писменост. Малко са народите, които са развили културната си идентичност върху по-широки географски граници и владеят големи пространства. Често споменаваме историческия факт, че България е най-старата страна в Европа, която е запазила първоначалното си наименование. Една от причините за това е свързането на народ и територия, което се е случвало през Първо и Второ българско царство. Тогава българите не са били по-голям брой от днес, но са имали уменията да владеят и управляват много по-голямо пространство.

На пръв поглед днешна България не прави изключение от тази свързаност на народ и територия и търси своето място в световните и европейски пространствени и регионални предизвикателства. Тяхното структуриране като ментални категории и съответстващата им териториална проекция дават границите на мислене – пространственото мислене изгражда категориите и схващането за регионите, които са „мозайката“ на националното пространство. Всъщност, националното ни пространство – геотория (територия, аеротория, акватория и земните недра) е най-константният капитал, с който една нация разполага. Затова отношението и разбирането към това пространство и неговата вътрешна подялба – регионите и самият процес на регионализация са основополагащо знание и отношение. От друга страна, тази константност води до отношение като към даденост, породена от мисълта, че ние винаги ще разполагаме с него, то ни принадлежи и винаги ще

ни служи. Тази мисъл е измамна, защото грижата за националното пространство е като грижата за дома.

България е на път да създаде „ново райониране“ на ниво NUTS 2, което има намерение да използва в следващите поне 30-40 години при отчитане на регионалното (пространственото) развитие на страната ни. Това е третата промяна за последните 19 години, което в географията е много кратък период, всъщност ужасно кратък. Формалната политико-административна причина за тези чести промени са горещитираният Регламент относно броя на населението, както и някои други условия, които нямат голямо значение за процеса на регионализиране, но административно бяха подчинени на тях. От тази гледна точка, това е неотменима необходимост и ние трябва да отговорим на нея. Следователно, по-важният въпрос е как отговаряме, каква е перспективата пред новите региони, колко дълго и дали точно ще отразят вътрешната национална действителност?

За начало, най-важни са наименованията и териториалният обхват на тези региони, защото те дават регионалната идентификация на националното пространство, отговаряйки на въпроса „*Де е България*“ и още по-важния въпрос, от кои региони се състои тя днес?

Ако отново се вгледаме в историята, територията на нашето настоящо национално пространство обхваща няколко историко-географски провинции, които са отбелязани на древните и средновековни карти и чиято идентификация е категорична – Мизия, Добруджа, Тракия и Македония.

След Освобождението по различни наднационални причини, България нито веднъж не си позволява да ги използва в свое официално райониране. Реално в някой райониране от преди 1961 г. са се появявали наименования като Македония, Добруджа, Родопи, Тракия, Пирин и др. След това те напълно изчезват за един период от над 50 години, но без цялостно райониране, основано на културната идентичност. Затова вече един век се прилага подход на наименоване, основан на посоките на света. По този начин, ние прикриваме кои историко-географски провинции заема днешна България. „Проблемът“ на България е, че тези провинции са географски частично разположени и в съседните нам страни, което е причина за всичката „геополитика“, която възниква в умовете ни. Така се получава, че един чех може да живее в Бохемия и да я назовава така, чиято история може да се проследи 20 века назад, а жител на София, чиято история е по-древна от тази на Рим, живее в Югозападна България, чието наименование на регион е определено през 1961 г.

Така в различните периоди от развитието на страната ни се появяват Северозападен, Северен-Централен, Североизточен, Югоизточен, Южен Централен и Югозападен. Както описахме по-горе имало е варианти с 8, 6, 5 района, но всички основани на този подход на наименоване – географските посоки на света. Подход, който се е стремил да превърне страната в хомогенна площ, в която всички са еднакви, равни и само на себе си приличат. Винаги сме се вълнували от въпроса: *след като Сердика, сиреч София, е център на Югозападна България, спрямо кой географски обект тя стои югозападно, след като нейното име означава център?*

Налице е бил процес, при който други фактори и сили за взели връх и са определили както наименованията, така и териториалния обхват на регионите. С други думи, България упорито е прикривала къде се намира, търсейки националната си идентичност в артефакти от археологията и извори от историята назад през вековете, но без връзка с днешната ѝ територия и региони. Така се получава, че ако се открие тракийско съкровище, то е тракийско за археологията и историята, но регионът не е Тракия, тоест за българската география той е от Югоизточна или Южна-централна България.

Днес страната ни с готовност ще приеме вариант с 4 региона - Дунавски, Черноморски, Тракия и Родопи, Югозападен. Тоест, наименования основани на басейнов подход, историко-географска провинция и морфоструктура и посоки на света. Буди недоумение фактът, че новото райониране приема наименованието Тракия и Родопи на колектив Карастоянов и Стойчев, но не и останалите, къде е Мизия, Добруджа, Македония? Следователно първото ниво на грешка са самите наименования на бъдещите региони.

Фигура 11. Основно предложение за промяна на NUTS 2

Източник: МРРБ, 2018

Второ, град София не е изведена като самостоятелен регион, което е породено от кратковременно политическо желание да остане кохезионен град и да продължи да ползва в следващия програмен период евросредства за публична инфраструктура. Това е пагубно за България решение и заслужава отделна статия. Декларира се управленско намерение да използваме това райониране поне 50 години, поради тази причина трябва да бъде наистина добре обмислено и не е редно финансови цели с продължителност един програмен период от 7 години да определят регионализирането. Оставайки център на Югозападна България (въпреки, че в промените на ЗРР които се готвят, се предлага да не се определят центрове на регионите), възниква въпроса, как ще се постигне полицентрично развитие по Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) без определени центрове? Това е също загадка и отделна тема – „Как така региони без центрове“?

България се състои от столицата София и нейната периферия, а всяка друга административна област се намира в същия умален модел – център и нейната периферия (провинция). Определянето на центрове е крайно необходимо, за да се провеждат задълбочени анализи по отношение на тях и тяхната периферия, за да определяме политики, които ще им въздействат ефективно. С други думи, бихме искали да имаме програмиране на регионалното развитие, в което нито едни друг град не се конкурира за финансиране със София, а има регионално групиране от градове със сходен ранг, проблеми и решения. Ако София остане център на Югозападна България, то нейната роля се принизява на геополитическо и геостратегическо ниво.

Естественият градски център на работното наименование Югозапад, което не приемаме за благоприятно, е Благоевград, а не София. В сегашната структура на йерархията на населените места, София има първи национален ранг и не трябва да бъде приравнявана с другите градове от България. Тоест, София може да има специален статут. Това ще ѝ даде възможност да води напълно различни политики от периферията (провинцията) – устройствени, регионални, икономически, геостратегически. България има потребност от град, който не е кохезионен, за да започне да развива по-интелигентни политики и проекти. Не на последно място, това бъдещо ново райониране не удовлетворява геополитическите и регионални интереси на България и на нейната столица. Към това може да се добави и факта, че област Стара Загора участва в регион, който има морско крайбрежие от 2010 г. Благодарение на тази промяна бъдещият черноморски регион, ще се окаже основния производител на лигнитни въглища с национален енергийно-топливен комплекс Марица изток. Това е едно ярко доказателство, че този вид териториални промени изкривяват дори статистиката за която са създадени.

Външно политически предизвикателства и „новите“ региони

Една от съществуващите страни на Балканите, основаваща името си на историко-географска провинция, е на път да получи добавката „северна“. Чрез това действие, се признава, че тази историко-географска провинция не се намира само в една от съвременните Балкански страни, но още в Гърция и България и едновременно с това се използва обезличаваща географска идентификация – „северна“. Вероятно един ден за географията предстои да бъдат открити южна, западна и източна. Последната ми се струва най-важна за нас - българите. Този вид административно-командно наименоване и регионализиране е като безполезно указание на GPS навигатор, който в напълно непознато за вас място ви казва „поемете на северозапад“!?!

Тъй като партньорите ни от Европа слабо познават регионалната география на България и Балканите, са склонни в преследването на важната политическа цел – БЮР Македония да бъде приобщена час по скоро към ЕС и да бъдат избегнати бъдещи усложнения – за много кратко време въпросът с наименованието да бъде решен. Вероятно това решение ще остане, но то не е в интерес на България. В географията има много примери, които ние сме приели без да се замисляме, например: България е възприела от руската географска школа да нарича Литва, Латвия и Естония - прибалтийски републики. Тези републики са при-Балтика, само ако наблюдателят се намира източно от тях. Ако, обаче, се гледа от позицията на Дания, която също е Балтийска страна, тази при-Балтичност губи смисъл.

В подобна сложна обстановка и в собствената ни история Берлинският конгрес от 1878 г. откри „Източна Румелия“, която бе първото териториално наименование, което премахнахме като народ след войната от 1885 г. Тоест, дипломатите от конгреса назовават Румелия, като посочват нейната източна част. Вероятно в нечий умове е имало и западна. Днес на картата е на път да възникне „Северна Македония“. В геостратегическите войни, когато трябва да се прикрие териториална принадлежност в услуга на друга геополитическа идентичност, много често се поставят неопределени географски идентификации, тъй като те „размазват“ картината. В западна Европа имат също подобни примери, запитваме ли се дали гражданите на „Северна Ирландия“ се чувстват по-малко ирландци от тези които живеят в самата Ирландия?

Ако нашата страна „пропусне“ появата на „Северна Македония“, то ние допускаме завинаги раздробяването на идеята за единна Македония на нашите деди. Днес историко-географската провинция Македония се намира в три държави – БЮР Македония, Гърция и България. Това е политико-географска подялба, но тя не поставя под съмнение, че

историко-географската провинция Македония е едно цяло. Допускането на безличното „Северна“, завинаги ще постави на картата разделение и ще наруши целостта в културно-исторически и географски план. Историята ще помни, но тя изисква интелектуално усилие, памет, отношение. Нашите западни партньори нямат време и желание за вникване в тези дребни Балкански теми, но за нас те са сериозен риск. Като добавим и нашето интелектуално затруднение да намерим ново българско име на Югозападна България и оставяме София югозападен град, се получават две географски небивалици в съседство – Северна Македония и Югозападна България.

Възниква въпроса, какво послание ще изпратим към всички извън България, които също се интересуват от тези въпроси и най-вече европейските народи, тъй като това райониране трябва да служи за териториална основа за измерване степента на развитие на България? Как да обясня, че западно от Югозападна България е Северна Македония? Как тези два региона ще граничат в общия ЕС и ще реализират териториални политики, след като още на ниво наименование стената е налице?

Парадигмата, че България е навсякъде, където има българи, може да бъде защитена, само ако те могат да отговорят на въпроса: „*Де е България*“ и още повече, кой е регионът, от който произлизат? Регионалната идентификация не е генетично наследствена, тя е културна и е важна точно толкова, колкото националната, а днес и европейско континенталната.

Тук някъде се крие възможността българската идентичност да се превърне в културно-цивилизационна категория, което е единственото условие тя да се пренесе във времето, а не с гените. Те, гените, ще се смесят, както е ставало досега, и ще се случва в бъдещето. Ние ще бъдем част от голяма Европа и тези процеси са започнали. Винаги обаче, е оцелявала българската идентичност, която има нужда от своята регионална проекция, а не определен етнически профил. В глобализиращия се свят двете парадигми бяха противопоставени, а всъщност, те се допълват. Ние бихме могли да реализираме интелектуален план, в който да ги използваме в полза на България. По този начин ще останем лоялен европейски партньор, даващ своя принос към „голямата идея“, но ще създадем и условия за всички които се раждат в България и всички, които ще дойдат да живеят на нейна територия, да припознаят регионалната, сиреч българската идентичност за своя.

България има да извърви дълъг път към своята национална идентификация в голямото семейство на ПанЕвропа. Път, който не преминава през скриването на регионалните си особености, идентичности и наименования, а напротив, през тяхното осмисляне и използване в културен и социално-икономически план.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Alaev, Э. В., Sotsialno-ekonomicheskaya geografia. Ponyatiyno-terminologichen slovary, Moskva, 1983
- Beshkov, A., Stopansko-geografsko podelenie na Bulgaria. Sofia, 1934, s. 11.
- Batakliiev, I., Landshaftno podelenie na Bulgaria. God, na SU, Ist. -fil. fak. kn. HHH, 13, 1934.
- Beshkov, A., Stopansko-geografsko podelenie na Bulgaria. Sofia, 1934.
- Boyadzhiev, V., Region, regionalizam, regionalna politika v Evropeyskia sayuz. - Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski”, Kniga 2 - Geografia, tom 97, 2005.
- Geografia na Bulgaria: Fizicheska i sotsialno-ikonomicheskaya geografia. Sofia, BAN, 2002, s. 671.
- Zakon za regionalното развитие. DV br. 26 ot 1999 g.
- Ikonomicheskoye rayoniraniye na NRB, 1963 g.
- Karastoyanov, S., K. Stoychev, Kulturno-tsivilizatsionniya i prirodniya podhod pri regionaliziraniyeto na Bulgaria, V: Balgarski diplomaticheski pregled, kn. 5-6, 2010.
- Kolev, B., S. Veleev, M. Yordanova, G. Geshev, Oпит za prirodno-ikonomicheskoye (geografsko) rayoniraniye na Bulgaria s prilozheniye na mnogomeren statisticheski analiz, sp. Problemi na geografiyata, kn. 1, 1984.
- Kratkaya geograficheskaya entsiklopediya. Moskva, 1962.
- Kratkaya geograficheskaya entsiklopediya. Moskva, 1962.
- Marinov, H., Kam vaproso za ikonomgeografskoye rayoniraniye na Bulgaria, Izv. VFSI, 3, 1953.
- Marinov, H., Razpredeleniye na proizvodstvenite sili v Bulgaria i tyahnoto rayoniraniye. Sofia, 1956.
- Naydenova. R., Metodologicheski problemi na prognoziraniye razvitiyeto na ikonomicheskoye rayoni, sp. Problemi na geografiyata, kn. 3, 1978.
- Penkov, I., Ikonomgeografskoye rayoniraniye na Bulgaria, Izv. GI/BAN, t. 2, 1954.
- Penkov, I., T. Hristov, Ikonomicheskaya geografia na Bulgaria. Sofia, 1975, s. 344.
- Penkov, I., T. Hristov, Ikonomicheskaya geografia na Bulgaria. Sofia, 1975.
- Popov, P., Problemi na teritorialnoto razpredeleniye na proizvoditelniye sili. Sofia, Nauka i izkustvo, 1973.
- Popov, P., Sistemi i sistemen analiz v geografiyata, sp. Problemi na geografiyata, kn. 1. Sofia, 1976.
- Stoychev K. (2012) Lokalizatsionni podhodi za regionalno razvitiye, UI “Sv. Kliment Ohridski”, Sofia, ISBN 978-954-07-3398-2
- Reglament (EO) № 1059/2003 na Evropeyskiya parlament i na Saveta za ustanovyavane na obshta klasifikatsiya na teritorialni9te ediniti za statisticheski tseli (NUTS), 2003.

Reglament (EO) № 1059/2003 na Evropeyskia parlament i na saveta ot 26 may 2003 g. za ustanovyavane na obshta klasifikatsia na teritorialnite ediniti za statisticheski tseli (NUTS)

Clark, A., The Penguin Dictionary of Geography (Penguin Reference Books), 2003, Penguin; 3Rev Ed edition, ISBN-10: 0140515054

Haggett, P., (2001) Geography, A Global Synthesis, Pearson Education Limited.

Hartshorne, R., The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past, 1939.

Hettner A., Methodische Zeit- und Streitfragen в „Geographische Zeitschrift“, Bd. 29 (1923)

Cohen, S., Geography and Politics in a World Devided, New York, 1973.

De Blij, H.G., Muller, P., Geography, Regions and Concepts, New York, 1988.

Goodal, Br., Dictionary of Human Geography, Oxford, 1987.

The Little Oxford dictionary, Oxford, 1990.

Whittlesey, D., The Regional Concept and the Regional Concept and the Regional Method in American Geography, Inventory and Prospect, 1954.

Nomenclature of territorial units for statistics - NUTS 2016/EU-28, edition 2018, ISBN 978-92-79-93675-3

NUTS classification (Nomenclature of territorial units for statistics) -

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/studies/2009/regional-challenges-in-the-perspective-of-2020-regional-disparities-and-future-challenges